

---

## Orosz menekültek Crna Gorában

Oroszország és Crna Gora (Montenegro) kapcsolatai igen régiiek, hiszen a két ország 1721-ben létesített egymással diplomáciai viszonyt.<sup>1</sup> Az oroszok a jelenben is komoly érdeklődést tanúsítanak a fekete hegyek országa iránt: a nyugodt balkáni mindennapok, a tenger és a napsütés nemcsak az orosz turistákat vonzza ide, de sokan vásárolnak itt ingatlant. Bár ez a folyamat már régebben megkezdődött, csupán 2019-ben 39 millió euróért vettek ingatlant az oroszok, megelőzve ezzel a szerbek és a törökök vásárlásainak értékét<sup>2</sup>. Az alább ismertetendő tanulmány a bolsevikok hatalomra jutása után Crna Gorába menekült oroszok életébe ad bepillantást. A cím ellenére a szerző inkább Jugoszlávia – eltekintek a délszláv állam időben különböző megnevezéseitől és ezt a formát használom – egészére vonatkozó információkat közöl és csupán kevésbé olyanokat, amelyek csak Crna Gorára vonatkoznak. Az alább közölt számok és tények ugyan érthetővé teszik ezt, csak éppen a cikk eredeti címe nem pontos.

Az 1917-es orosz forradalom után legalább egymillió, egyesek szerint hárommillió orosz emigrált. Az emigránsok közül sokan Jugoszlávia, azon belül a mai Crna Gora területére menekültek. Az orosz történetírók szerint 1919 májusától 1920 végéig négy menekülthullám érkezett a délszláv országba, bár van olyan történész, aki szerint az első hullámot csak 1920 elejétől számolhatjuk. A menekültek egy része nem közvetlenül Oroszországból, hanem a Földközi-tenger mellékén lévő menekülttáborokból érkezett. Sokan csak

1 Jovan R. Bojović (szerk.): Crnogorsko-ruski odnosi: 1711–1918. Istorijski institut Crne Gore, 1992.

2 Jasna Vukićević: Rusi u Crnoj Gori: 'Prvo smo bili turisti, a onda smo kupili stan' 7. juli/srpanj, 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusi-crna-gora-kupovina-nekretninaturizam/30712133.html>

átmenetileg maradtak Jugoszláviában, ezért a becslőt adatok az 1919 és 1923 közötti időszakra 34 ezertől 74 ezerig terjednek. Ennél megbízhatóbbnak tekinthetjük az 1921-es népszámlálás adatait, amely szerint akkor 20 568 orosz menekült tartózkodott az országban. 1922 végén, amikor már Vrangel katonáinak egy része is megérkezett, ez a szám 40 ezerre tehető. A cikk szerzője szerint az elvándorlások miatt 1945-ben számuk körülbelül 20 ezer lehetett. A szerző egy tanulmányra hivatkozva azt állítja, hogy mintegy 20 ezren a megtorlásoktól féltre menekülhettek el. Mivel nem fejt ki, hogy mire utal, csak sejtethetjük, hogy a bolsevikok elől menekülő oroszok a jugoszláv kommunistáktól való félelmükben távozhattak.

A jugoszláv közigazgatási területek változásai miatt még nehezebb megállapítani, hogy mennyien lehettek a mai Crna Gora területén. Az 1921-es népszámlálás idején ugyanis a mai Crna Gora területének egy része (Boka Kotorska és Budva) Dalmáciához tartozott. Ekkor „Crna Gora” 199 277 lakosából 54 orosz anyanyelvű volt. Egész Dalmácia 620 432 lakosából 712 volt orosz és feltételezhető, hogy csak részük élt Boka Kotorska és Budva területén. A Boka Kotorskába érkező oroszok közül nem csupán a rokkantak helyzete volt nehéz, de szinte mindenkié, hiszen terjedt közöttük a tífusz. A jugoszláv hatóságok három kórházat, kilenc ambuláns ellátót, három karantén területet, öt konyhát és két fürdőt nyitottak számukra.

Crna Gora területén Herceg Novin kívül máshol nem voltak orosz kolóniák, de még legalább öt településen éltek és dolgoztak orosz menekültek. Ők a saját problémáik ellenére is „hatalmas lépéseket tettek a lakosság kulturális, oktatási és egészségügyi szintjének emelése érdekében”. Az orosz menekültek 13 százaléka ugyanis felsőfokú, 60 százaléka középfokú képzettséggel rendelkezett, aminek jelentős hatása volt az olyan elmaradott területeken, mint az akkori Crna Gora. Annál is inkább, mert sok volt közöttük a pedagógus, orvos, képzőművész, író, pap. Természetesen sok volt a katona is, őket határvédelemre, valamint útépitésre kötelezték.

Az orosz kolóniák saját igazgatással rendelkeztek, s ezen belül saját szerveződések hozták létre. Ezek közül is kiemelkedett az 1929-ben létrehozott orosz olvasóklub. A klubnak kis színpaddal rendelke-

ző saját terme, konyhája, pianínója volt, s „Almanah” címen fontos szerepet betöltő periodikát jelentetett meg. Az Almanahban a klub hírei mellett helyet kaptak költemények, prózai írások, anekdoták, a technikai újdonságokról szóló hírek, valamint a jugoszláv sajtóban megjelenő újságok bizonyos anyagai. A fotók és festmények mellett megtalálhatóak a krimik képregény formába öltöztetett változatai is. Az 1932 és 1934 között évente megjelenő Almanahot Újvidéken nyomtatták. 1930 és 1940 között a bélyeggyűjtők is saját lapot jelentettek meg (összesen 41 számot) a Bánátban lévő Fehértemplomban (Bela Crkva).

Az orosz pedagógusok kétféle munkát is végeztek. Egyfelől Herceg Noviban 1920-ban gimnáziumot hoztak létre, ahol csak orosz diákokat tanítottak, kizárólag orosz pedagógusok. Másfelől viszont 1919-től 1941-ig tanítottak a helyi alreálgimnáziumban, illetve 1925 és 1941 között a tanítóképzőben. Ez utóbbiban a háború befejezésétől 1948-ig a 11 tanár között két orosz is volt. A podgoricai gimnáziumban 1941-ig 15 orosz pedagógus tanított, de más Crna Gora-i települések iskoláiban is tanítottak orosz tanárok.

A szerző kiemeli az orosz zenészek és képzőművészek szerepét is. Az utóbbiak közül az Arsenij Petrović Sansonski–Galina Bojadzijeja házaspár nem csupán több jugoszláviai városban, de Prágában, Párizsban, Brüsszelben és Firenzében is kiállította műveit.

A Crna Gora-i Prčanjban lévő rokkantotthon, ahol kilencven rászoruló tudtak elhelyezni, igen gazdag könyvtárral rendelkezett: az állományban nem csupán Oroszországban, de külföldön nyomtatott könyvek is megtalálhatóak voltak, éppúgy, mint a délszláv újságok. Figyelemre méltó, hogy az otthon nem csupán az olasz megszállás idején folytathatta tevékenységét, de akkor is, amikor 1943-ban a területet az olaszoktól átvették a németek. Igaz, ez utóbbiak alatt a helyzet erősen romlott és néhány bennlakó az éhségtől vagy betegségtől meghalt.

Egy orosz színházi szakember, aki mind Belgrádban, mint számos európai városban tevékenykedett, 1939-ben Cetinjëben gyermekszínházat hozott létre, 1944-ben pedig Ifjúsági Színházat. Ő a háború után is jelentős tevékenységet folytatott, hiszen Kotorban megszer-

vezte a Nemzeti Színházat, 1951-ben Titográsban (ma Podgorica) létrehozta az úttörőszínházat, majd a városi Nemzeti Színházat, amely ma a Crna Gora-i Nemzeti Színház nevet viseli. A szerző megemlíti néhány orosz mérnököt, akik fontos jugoszláviai építkezéseken dolgoztak. Talán közülük is kiemelkedik Nyikolaj Krasznov, aki Cetinje egyik legjelentősebb épületének munkálataiban vett részt. Ez az 1932-ben épült létesítmény eredetileg az akkori zetai bánság igazgatási központja volt, ma a cetinjei városháza. Az értékelők szerint az épület monumentalitásával és egyediségével emelkedik ki a városközpont épületei közül. Krasznov részt vett a Lovćen területén lévő Njegoš-kápolna helyreállításában is, s erről a munkájáról a szakértők azt állítják, hogy kivételes érzékkel harmonizálta az épületet az azt körülvevő természeti környezettel.

A szerző szerint igen jelentős szerepük volt az orosz orvosoknak. Az oroszok megérkezése előtt Crna Gora területén 19 orvos volt, ez a szám az emigránsok megérkezésével 57-re nőtt. Így az is lehetővé vált, hogy olyan településeken is legyen orvos, ahol korábban nem volt. A szerző kiemeli, hogy az orosz orvosok jelentősen javítottak a Crna Gora-i egészségügyi kultúrán. A rövid tanulmányt összegezve a szerző hangsúlyozza, hogy az orosz menekültek pedagógiai, egészségügyi, művészeti és építészeti tevékenységükkel, valamint a közéletben meghonosított új kulturális mintákkal nagymértékben hozzájárultak az elmaradott Crna Gora-i társadalom kulturális emancipációjához.

Radoslav Raspopović: Ruska emigracija v Črni gori po letu 1919 (Orosz emigráció Crna Gorában 1919 után). *Zgodovinski časopis* 34 (2019), 442–453. o.

*Szilágyi Imre*